

СЕКЦІЯ 7 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.22

Волохова І.С.
*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів
Одеського національного економічного університету*

ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: ПОСИЛЕННЯ РЕГУЛЮЮЧОГО ТА СТИМУЛЮЮЧОГО ЕФЕКТІВ

Стаття присвячена оцінці ефективності дії прямої та непрямой фінансової підтримки виробників сільськогосподарської продукції. Автором доведено, що розміри прямого бюджетного фінансування не впливають на обсяги сільськогосподарського виробництва, тобто воно здійснюється неефективно та не може в повному обсязі замінити податкове стимулювання. Розроблено науково-обґрунтовані пропозиції щодо посилення регулюючого і стимулюючого ефекту фінансового регулювання з боку держави.

Ключові слова: фінансове регулювання, сільськогосподарські виробники, спеціальні режими оподаткування, пряма фінансова підтримка, податкові пільги.

Волохова І.С. ФИНАНСОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРОИЗВОДСТВА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ: УСИЛЕНИЕ РЕГУЛИРУЮЩЕГО И СТИМУЛИРУЮЩЕГО ЭФФЕКТОВ

Статья посвящена оценке эффективности действия прямой и непрямой финансовой поддержки производителей сельскохозяйственной продукции. Автором доказано, что размеры прямого бюджетного финансирования не влияют на объемы сельскохозяйственного производства, то есть оно осуществляется неэффективно и не может в полном объеме заменить налоговое стимулирование. Разработаны научно обоснованные предложения относительно усиления регулирующего и стимулирующего эффекта финансового регулирования со стороны государства.

Ключевые слова: финансовое регулирование, сельскохозяйственные производители, специальные режимы налогообложения, прямая финансовая поддержка, налоговые льготы.

Volokhova I.S. FINANCIAL ADJUSTING OF PRODUCTION OF AGRICULTURAL GOODS: STRENGTHENING OF REGULATIVE AND STIMULANT EFFECTS

The article is devoted to the estimation of efficiency of action of direct and indirect sponsorship of agricultural goods producers. It is well-proven an author, that the sizes of the direct budgetary financing do not influence on agricultural production volumes, that it is carried out ineffective. The direct budgetary financing can not tax stimulation in full replace. The scientifically grounded suggestions are developed in relation to strengthening of regulative and stimulant effect of the financial adjusting from the side of the state.

Keywords: financial adjusting, agricultural producers, dedicated modes of taxation, direct sponsorship, tax deductions.

Постановка проблеми. Фінансове регулювання виробництва сільськогосподарської продукції здійснюється насамперед задля забезпечення максимального його обсягу. Впродовж 1991–2000 рр. обсяги валового виробництва сільськогосподарської продукції порівняно з цінами скоротилися більше ніж у 1,6 рази. Надалі спостерігалася досить стабільна тенденція до нарощування масштабів виробництва. І лише у 2013 р. в сільському господарстві було досягнуто рівня виробництва 1991 р. [1].

У 2015 р. обсяг виробництва сільськогосподарської продукції щодо ВВП склав 11,9%, що на 1,8% пункти перевищує рівень попереднього року, та на 4,1% пункти – рівень 2012 р. [2]. Такої позитивної динаміки аграріям вдалося досягти переважно за рахунок зростання обсягів виробництва продукції рослинництва (більше 70% обсягів валової продукції сільськогосподарських виробників). Щодо наповнення бюджету держави, то виробники сільськогосподарської продукції сплатили у 2012 р. податків та зборів у розмірі 1,4% доходів зведеного бюджету. У 2013 р. цей показник збільшився до 1,9%, а у 2014–2015 рр. він склав 2,5% доходів зведеного бюджету [3]. На селі створюється значний обсяг ВВП, збільшується кількість робочих місць, нарощується обсяги надходжень до бюджету держави, забезпечується продовольча безпека країни. Такі досягнення

аграріїв не останнім чином пов'язані із фінансовою підтримкою їх державою, а також із спеціальним податковим режимом оподаткування виробників сільськогосподарської продукції.

Попри значні досягнення галузі, фінансове регулювання її розвитку має багато вад, не відповідає економічним процесам, що відбуваються в економіці України. У зв'язку з цим питання фінансового регулювання (надання прямої фінансової підтримки, податкових пільг) виробництва сільськогосподарської продукції все більше привертають до себе увагу науковців та практиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових доробків можна виділити праці В. Андрійчук, О. Гудзь, В. Жука [4], А. Зеленського [5], А. Кириченко [6], П. Лайко, Т. Осташко, П. Саблук, В. Синчак [7], Н. Танклевської [8] та інших, які присвячені вдосконаленню податкового механізму оподаткування сільськогосподарських виробників: перегляду спеціального режиму оподаткування ПДВ та фіксованого сільськогосподарського податку, розробці податкового інструментарію, що дозволив би одночасно захищати інтереси держави та сільгоспвиробників.

Проте залишаються невирішеними питання вибору на користь прямої фінансової підтримки виробників сільськогосподарської продукції або пільг

гового режиму їх оподаткування, оптимізації податкового навантаження на виробників різних видів сільськогосподарської продукції, а також проблеми спрощеної системи оподаткування.

Постановка завдання. У зв'язку із вищевикладеним метою цієї статті є оцінка ефективності дії прямої та непрямой фінансової підтримки виробників сільськогосподарської продукції та розробка науково-обґрунтованих пропозицій щодо посилення регулюючого і стимулюючого ефекту фінансового регулювання з боку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дія спеціальних режимів оподаткування дозволила виробникам сільськогосподарської продукції, крім суттєвого збільшення виробництва, отримувати порівняно із другими галузями економіки досить високі прибутки. Навіть у кризовому 2009 р. галузь отримала сумарно прибутків у розмірі 7647,4 млн грн при тому, що такі галузі як промисловість, будівництво, торгівля тощо виявилися збитковими (рис. 1).

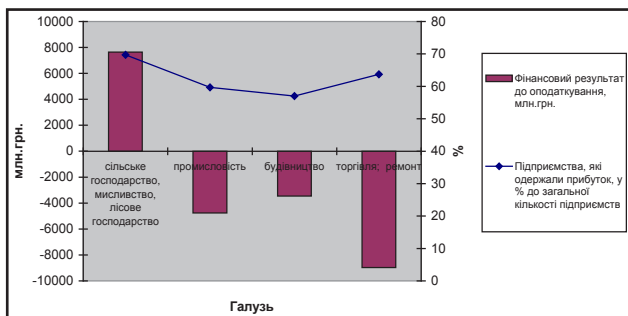

Рис. 1. Фінансові результати підприємств до оподаткування в галузевому розрізі у 2009 р. [2]

У 2015 р. галузь сільського господарства, мисливства та лісового господарства знову була лідером за обсягами прибутків – 128,9 млрд грн. Їх отримали 88,5% від загальної кількості підприємств (рис. 2).

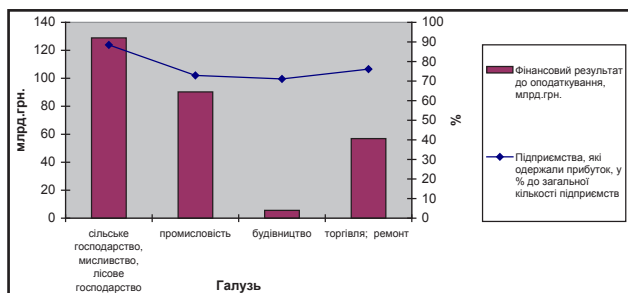

Рис. 2. Фінансові результати підприємств до оподаткування в галузевому розрізі у 2015 р. [2]

Таким чином, у період кризових явищ в економіці країни сільське господарство продовжувало і продовжує сприяти зростанню ВВП, збільшенню надходжень до державного та місцевих бюджетів, залишається вагомим антиінфляційним фактором

та через зростання експортних поставок сільськогосподарської продукції покращує сальдо платіжного балансу. Таких результатів роботи галузі вдалося досягти завдяки фінансовій підтримці з боку держави, зокрема за рахунок податкових пільг.

Найбільше податкове навантаження на виробників сільськогосподарської продукції припадає на єдиний податок платників 4 групи (до 2015 р. – фіксований сільськогосподарський податок) та податок на додану вартість (ПДВ). Саме через ці податки було реалізовано державну фінансову підтримку функціонування сільськогосподарських підприємств. Спеціальні податкові режими справляння цих податків суттєво послаблювали податкове навантаження, надавали можливість швидкого розвитку та концентрації виробництв.

Зрештою виробники сільськогосподарської продукції значно менше сплачують податки і збори, через що отримують фінансову державну підтримку. Водночас частка отриманих податкових пільг у загальних обсягах фінансової підтримки складає лівову частину.

Фінансова підтримка держави сприяла появі крупних виробників сільськогосподарської продукції із високим рівнем рентабельності виробництв. При цьому для малих виробників та домогосподарств сільське господарство залишається малоприбутковим. Причинами такого парадоксу є використання спеціальних режимів оподаткування великим та середнім бізнесом.

Так, частка великих та середніх підприємств у загальному обсязі виробленої сільськогосподарської продукції у 2015 р. склала 68,9%, що на 2,8 відсоткових пункти вище рівня попереднього року [2]. Для холдингів такий спеціальний режим оподаткування є привабливим інструментом формування «законних» схем ухилення від сплати значної частини податків. Закупівля сільськогосподарської сировини за вищими ніж ринкові ціни є найбільш розповсюдженим явищем у підконтрольних холдингам агроформуваннях. Останнє має негативний вплив і на викривлення статистичної звітності щодо прибутковості сільськогосподарської діяльності [4].

У контексті цього дослідження нам необхідно з'ясувати завдяки чому обсяги випуску продукції сільського господарства мають стабільну тенденцію до зростання. З цією метою визначимо в якості результативного показника обсяг випуску продукції сільськогосподарськими виробниками. Як фактори будемо використовувати обсяг непрямой фінансової підтримки з боку держави (втрати держави внаслідок надання податкових пільг) (x_1) та обсяг бюджетного фінансування (x_2) за 2007–2015 рр. За результатами багатфакторного регресійного аналізу ми отримали модель: $14,3907x_1 + 9,805x_2 - 34,3163 = y$.

Отримані низькі значення t-критерію Стюдента (нижче табличних) означають, що був відібраний фактор (обсяг бюджетного фінансування), який має низьку значущість у моделі (таблиця 1). Також нижче табличних значень розрахунковий критерій Фішера.

Таблиця 1

Результати багатфакторного регресійного аналізу залежності випуску продукції сільського господарства від обсягів прямої та непрямой фінансової підтримки з боку держави

Фактор		Значення β	t-критерій результат	t-критерій табличне значення $t_{(0,95;3)}$
Обсяг непрямой фінансової підтримки з боку держави (втрати держави внаслідок надання податкових пільг)	x_1	14,3907	3,460221	3,18
Обсяг бюджетного фінансування	x_2	9,805	0,297369	3,18

Розраховано автором за даними: [2; 3]

Отриманий коефіцієнт детермінації R^2 дорівнює 0,73, тобто на 73% впливає обсяг непрямої фінансової підтримки з боку держави (x^1) та обсяг бюджетного фінансування (x^2) на обсяги випуску продукції сільського господарства.

Однофакторна модель залежності випуску продукції сільського господарства від обсягів бюджетного фінансування у 2007–2015 рр. наведена на рис. 3.

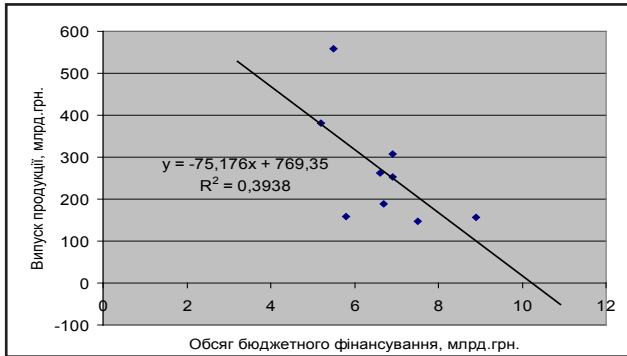

Рис. 3. Однофакторна модель залежності випуску продукції сільського господарства від обсягів бюджетного фінансування галузі у 2007–2015 рр.

Розраховано автором за даними: [2; 3]

Отриманий рівень детермінації низький, що означає вплив у розмірі 39,4% фактору на результативний показник. Тобто це означає, що наявна система фінансування сільськогосподарського виробництва неефективна, не показує стимулів для виробників.

Однофакторна модель залежності випуску продукції сільського господарства від обсягів непрямої фінансової підтримки з боку держави (наданих податкових пільг) у 2007–2015 рр. наведена на рис. 4.

Отриманий рівень детермінації досить високий, означає вплив у розмірі 91,6% фактору на результативний показник. Тобто це означає, що наявна система пільгового оподаткування досить ефективна, показує стимули для виробників.

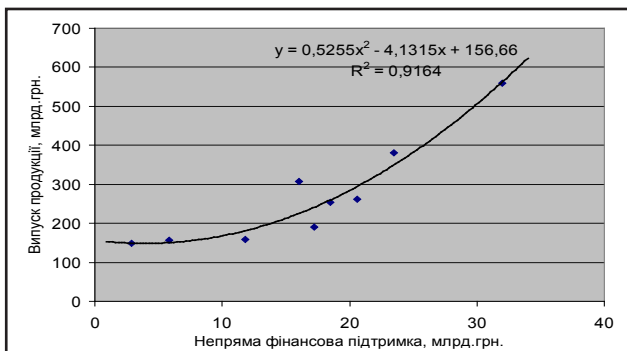

Рис. 4. Однофакторна модель залежності випуску продукції сільського господарства від обсягів непрямої фінансової підтримки держави у 2007–2015 рр.

Розраховано автором за даними: [2; 3]

Сільськогосподарські виробники в Україні значною мірою звільнені від сплати податків. Вони сплачують замість податку на прибуток фіксовану плату у вигляді єдиного податку. До того ж, ці виробники мали можливість до 2016 р. не сплачувати до державного бюджету податок на додану вартість, який нараховувався ними за операціями, що здійснювалися на внутрішньому ринку, а використовувати цю суму на власні виробничі потреби. Складалася пара-

доксальна ситуація, коли підприємства, використовуючи державну волю, стягували ПДВ із покупців сільськогосподарської продукції на свої потреби.

У 2016 р. завдяки зміні до Податкового кодексу України [9] для сільськогосподарських підприємств – суб'єктів спеціального режиму оподаткування було запроваджено часткове перерахування до державного бюджету суми ПДВ, що в попередніх роках залишалася в їх розпорядженні. Розмір суми ПДВ, що підлягав сплаті до державного бюджету та перерахуванню на спеціальні поточні рахунки, залежав від виду сільськогосподарської продукції. З 2017 р. спеціальний режим оподаткування ПДВ було скасовано.

Ідеологами пільгового оподаткування було поставлено за мету підтримати та сприяти розвитку виробництва сільськогосподарської продукції, що було нерентабельним порівняно з її переробкою та торгівлею. Початкові ставки фіксованого сільськогосподарського податку відповідали наявному тоді податковому навантаженню на сільськогосподарських виробників тих податків і зборів, які він замінив.

Уже з 2010 р. фіксований сільськогосподарський податок позбувся початкової своєї сутності єдиного платежу підприємств-платників до бюджету через втрату суттєвої складової – нарахування до пенсійного фонду. А до

2015 р. навіть і з врахуванням поправних коефіцієнтів, суми сплати фіксованого сільськогосподарського податку були майже незмінними і складали близько 6–8 грн на 1 га сільськогосподарських угідь. Це більш як у 2 рази нижче ставок земельного податку, який входив до його складу [4].

Частково зазначені проблеми вдалося усунути шляхом запровадження єдиного податку для платників 4 групи із значно вищою нормативною грошовою оцінкою землі та із збільшенням ставок оподаткування.

Сьогодні спеціальний режим оподаткування вітчизняних сільськогосподарських підприємств представлений лише єдиним податком для платників 4 групи. Механізм оподаткування залишає невирішеними ряд значних недоліків, серед яких:

- брак диференціації ставок за розмірами виробництв та видами сільськогосподарської продукції. Через різну рентабельність виробників сумарні розміри податкових пільг для виробників є різними;
- брак щорічної індексації нормативної грошової оцінки земельних угідь. У 2016 р. проблему наповнення бюджетів було частково вирішено шляхом суттєвого збільшення ставок єдиного податку;
- платники єдиного податку 4 групи в разі перевищення ними за поточний рік 25% – обсягу реалізації покупних товарів, робіт та послуг від їх валового доходу, лише з наступного року повинні перейти на загальну систему оподаткування (норма використовується платниками у схемах мінімізації податкових зобов'язань);
- платники єдиного податку 4 групи звільнені від сплати земельного податку за землі сільськогосподарського призначення та рентної плати за спеціальне використання води.

Висновки. Отже, проведене дослідження довело, що функціонування спеціальних податкових режимів для виробників сільськогосподарської продукції суттєво послаблює податкове навантаження на них, а тому є вигідним. Обсяги непрямої фінансової підтримки (наданих податкових пільг) справді впливають на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції. Щодо прямого бюджетного фінансування,

то навпаки не було встановлено зв'язку між його розміром та обсягом сільськогосподарського виробництва, тобто воно здійснюється неефективно та не може в повному обсязі замінити податкове стимулювання.

Посилення регулюючого і стимулюючого ефекту фінансового регулювання з боку держави має бути направлене на збереження спеціального режиму оподаткування сільськогосподарських виробників у вигляді єдиного податку лише для малого бізнесу. Виявлені недоліки справляння єдиного податку потребують відповідних змін і уточнень, що стимулюватимуть сільський розвиток. В основу змін мають бути закладені такі концептуальні положення:

- під час оподаткування єдиним податком 4 групи платників мають бути враховані види виробництв сільськогосподарської продукції, що відрізняються за рівнем рентабельності;

- стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв, що дозволить підвищити конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції;

- забезпечення стабільності та зручності справляння єдиного податку з виробників сільськогосподарської продукції;

- запровадити сплату сільгоспвиробниками земельного податку, рентної плати за спеціальне використання води.

Великі та середні за розміром виробники сільськогосподарської продукції мають перейти на загальну систему оподаткування.

Запропоновані зміни в чинному механізмі оподаткування підприємств – виробників сільськогосподарської продукції, забезпечення результативності прямої фінансової підтримки їх із боку держави мають сприяти подальшому зростанню обсягів виробництва, забезпеченню його ефективності, зростанню

його технологічності, підвищенню рівня продовольчої та економічної безпеки країни, що є пріоритетним вектором розвитку держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агропромисловий комплекс у 2008–2015 роках [Електронний ресурс]. – Міністерство аграрної політики України. – Режим доступу : <http://www.minagro.kiev.ua>.
2. Сільське господарство України у 2009–2015 роках [Електронний ресурс]. – Статистична інформація. Сільське господарство / Держ. служба статистики України. – Режим доступу до джерела : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Звіти про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2013, 2014 та 9 місяців 2015 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
4. Жук В. Стан та розвиток спеціальних режимів оподаткування аграрного бізнесу / В. Жук // Фінанси України. – 2011. – № 7. – С. 33–42.
5. Зеленський А. Фінансова підтримка як основа підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора України / А. Зеленський // Антикризове управління економікою України : нові виклики : матеріали III міжнар. наук.–практ. інтернет–конф. – К. : КНЕУ, 2015. – С. 48–52.
6. Кириченко А. Бюджетно-податкове регулювання розвитку агропромислового виробництва України : Монографія. – К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2012. – 245 с.
7. Синчак В. Система оподаткування у сільському господарстві України : теорія, методологія та практика : [монографія] / В. Синчак. – Хмельницький : ХУУП, 2008. – 476 с.
8. Танклевська Н. Сучасні тенденції бюджетної політики в аграрній сфері / Н. Танклевська // Таврійський науковий вісник. – 2015. – Вип. 70. – С. 270–277.
9. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» від 24.12.2015 № 909 – VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 5, Ст. 47.